

לב להבין

הבנה ועיון במקרא על סדר פרשת השבוע

לב הדברים – ביאורי מקראות

והנה יש מעלה למתנה שבעוד אין אדם מוכר אחוזת אבותיו אלא אם כן אנוס על מעותיו, אבל מתנה אדם נותנה בלב שלם. ומאידך – במתנה כיון שהדבר תלוי ברצונו הטוב, אדם יכול לערער ולחזור בו מנתינתו, אבל מכירה אחר שקיבל המעות שוב אין לו פתח לחזור בו. ועל כן ביקש אברהם תחילה שייתן לו עפרון את המערה – בחפץ לב ובנתינה גמורה, והדר הוסיף ואמר – בכסף מלא יתננה לי – שלא להשאיר לו פתח לטעון ולערער על מערה המכפלה.

והיה הנער אשר אמר אליה הטי נא כדך ואשתך ואמרה שתה וגם גמליך אשקה אתה הכחת לעבדך ליצחק ובה אדע כי עשית חסד עם אדני (כד, יד)

הסימן שקבע לו אליעזר בתפילתו היה בו ב' חלקים: ראשית עצם הנס שיקרה ה' לפניו את הנערה שאותה ביקש אברהם. ומלבד זאת על ידי מעשה החסד שתעשה עמו תוכיח שהיא ראויה להיות אשתו של יצחק.

ואם כן זוהי כוונתו בתפילתו – 'אתה הכחת לעבדך ליצחק' – ע"י מעשה החסד שבו יוכח שראויה היא להיות אשתו של יצחק, 'ובה אדע כי עשית חסד עם אדני' – זהו הנס שיארע בזכות אברהם אדונו.

ויאמר בוא ברוך יי למה תעמד בחוץ ואנכי פניתי הפית ומקום לגמלים: (כד, לא).

רש"י הביא מחז"ל שפירשו הפסוק – פיניתי הבית – מעבודה זרה. ולכאן יקשה מפני מה הוצרכו להוציא הפסוק ממשוטו ולפרש כן.

שמענו אדני נשיא אלהים אתה פתוכנו במכר קברינו קבר את מתד איש ממונו את קברו לא יקלה ממוך מקבר מתד: (כג, ו)

כאן יש לשאול – אחר שכני חת אמרו לאברהם 'במכר קברינו קבור את מתך' מדוע לא נענה להצעתם וביקש דווקא לקנות מעפרון.

ויש להבחין שבעוד הם הסכימו לתת לו מקום בתוך קבורתם, הוא ביקש דווקא לקנות מקום שיהיה לו ל'אחוזת קבר'. ומשמעות העניין שביקש לקבוע אחיזת עולם בקרקע בארץ ישראל. ועל כן השתחוה לפני עם הארץ וביקש אותם שיואילו למכור לו בתוך חלקם, שדה שתהיה שלו לגמרי לאחוזת עולם.

ולפי מה שאנו לומדים מד' חז"ל היה בזה ניסיון גדול לאברהם, שהוצרך להתחנן ולהשתחוות לפני בני חת שיואילו למכור לו שדה אחת מתוך כל הארץ שבעצם כל כולה הובטחה לו לאחוזת עולם, ובכל זאת לא הרהר על מידותיו של הקב"ה כמלוא הנימה. ובזה הושלמה עמידתו בכל הניסיונות, אחר שלא הרהר על הבטחת הזרע – במעמד העקידה, ועל הבטחת הארץ בקבורת שרה, ומיד לאחר מכן אמר הכתוב – וה' ברך את אברהם בכל, וזכה להגיע אל המנוחה והנחלה.

ויתן לי את מערת המכפלה אשר לו אשר בקצה שדהו בכסף מלא יתננה לי פתוככם לאחוזת קבר:

יש להבין את מה שפתח אברהם וביקש בלשון מתנה – 'ויתן לי את מערת המכפלה' – והדר אמר בלשון מכירה – 'בכסף מלא יתננה לי'.

שהוא בנו ממשיכו של אברהם - ואזי כבר יכול היה לקבוע ישיבתו עם באר לחי רואי.

וַיִּתֵּן אֲבֹרָהֶם אֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ לַיִצְחָק: וְלִבְנֵי הַפִּילִגְשִׁים
אֲשֶׁר לְאֲבֹרָהֶם נָתַן אֲבֹרָהֶם מִתְּנַת וַיִּשְׁלָחֵם מֵעַל יִצְחָק
בְּנוֹ בְּעוֹדָנּוּ חַי קְדָמָה אֶל אֶרֶץ קְדָם: (כה, ה-ו)

הסתירה כאן ברורה - אחרי שנתן אברהם ליצחק בנו את כל אשר לו, הוסיף ונתן מתנות לבני הפילגשים, ולכאן יקשה וכי מהיכן נתן להם, אחר שכבר נתן ליצחק כל אשר לו.

והנה מלבד הרכוש שהיה לאברהם מדיליה, היו לו גם את המתנות שקיבל מפרעה מלך מצרים ומאבימלך מלך פלשתים. ואם כן כוונת הכתוב - 'ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק' - כל רכושו שלו, ולבני הפילגשים נתן מתנות - דהיינו את כל המתנות שקיבל.

ולפי דברי חז"ל שקטורה היא הגר - יתבאר באופן נפלא - שהרי הייתה בתו של פרעה מלך מצרים - ולבסוף שילחה למדבר באר שבע לתחומו של אבימלך, ועל כן ירושתם של בניה הם מתנותיו של פרעה ושל אבימלך שמגיעות לה - אחר שלא רצה אברהם לעכבם אצלו.

ונראה דהוה קשה להו, דהרי כבר קודם לכן אמרה רבקה לעבד במענה לשאלתו - "גם תָּבֶן גַּם מִסְפּוֹא רַב עִמָּנוּ גַּם מְקוֹם לָלוֹן", ואם כן תמוה - מפני מה הוצרך לפנות הבית, ועל כרחק שהכוונה שפינהו מכל עבודה זרה שהייתה בו.

וַיִּצְחָק בָּא מִבּוֹא בָּאָר לַחַי רֹאִי וְהוּא יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב:
(כד, סב.)

מבואר שהלך להתפלל במקום שבו נתגלה המלאך להגר אשר על כן קראה כך שם המקום באר לחי ראי. והסיבה שהלך דווקא שם ולא לכל המקומות שנתגלה הקב"ה לאברהם אביו, הוא משום שבמקום זה התגלה משמים מיהו בן הגבירה ומיהו בן השפחה, ומכאן זכה שעליו יקרא שם אברהם אביו.

ויש להבחין במה שכאן נכתב רק ש'בא מבוא' - דהיינו שרק הלך לשם דרך אקראי, אבל לאחר מכן מצינו שנאמר ביצחק "וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת אֲבֹרָהֶם וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יִצְחָק בְּנוֹ וַיֵּשֶׁב יִצְחָק עִם בָּאָר לַחַי רֹאִי", כאן כבר קבע המקום לישיבתו. והטעם הוא כיון שאחר שנתגלה לו הקב"ה ונתן לו את ברכת אביו, בכך הושלם הבריור

לב לדעת - ענין בפרשה

'מחשם יצא הדבר' - שליחותו של העבד כפתח לעבודתו של יצחק

למרות שנמנים אנו על בני העם היהודי הזוכים לעסוק תדיר בלימוד דברי תורתנו הקדושה, חשיבות רבה נודעה ללימודה של פרשת שליחותו של אליעזר, באשר עליה אמרו חז"ל 'יפה שיחתן של עבדי אבות יותר מתורתן של בנים', ולכל הפחות אי אנו בני חורין מלנסות להבין את פשוטה. והנה הקורא אותה יראה שכולה צריכה ביאור מראשיתה לסופה.

תחילה יש לשאול על עצם מה ששלח אברהם את עבדו לחפש אשה ליצחק בנו, ומחמת כן הוצרך להשביעו ולכפול תנאו שיהיה נאמן לשליחותו. וכאן הבן שואל - אם אברהם רץ בגילו המופלג בכדי להכין הבקר לאורחיו, מפני מה לא יצא בעצמו לשליחות הרת גורל זו, שכל עתיד זרעו היה תלוי בה.

וכמובן שהקושי הגדול הוא במה שיצאה התורה מגדרה וחזרה וכפלה את כל מעשה אליעזר, כפי אשר סיפר לבני משפחת רבקה. אמנם אמונים אנו על דברי חז"ל שאמרו על כך שמתוך שיפה שיחתן של עבדי האבות לכך ראה הכתוב להביאה - אך עדיין זקוקים אנו לביאור רב מהי אותה חשיבות שנודעה לפרשה זו, עד שהזקקה לחזור ולהישנות באריכות רבה כל כך. וביותר, אם אכן אנו מייחסים משמעות כה גדולה לכל מילה שיצאה מפיו של עבד אברהם, מדוע כאשר חזר וסיפר כל אשר אירע לו ליצחק, לא חזרה התורה וכתבה לנו את דבריו, ומכאן שהייתה משמעות מיוחדת דווקא לדבריו על שולחן הסעודה בבית לבן ובתואל.

והנה כאשר נתבונן נמצא שישנם כמה שינויים מהותיים בין הפרשה הראשונה המתארת את שאירע לאליעזר, לבין הפרשה השנייה שבה מובאים דבריו לבני משפחת רבקה.

ראשית - כאשר הגיע אליעזר לעת צאת השואבות, מתארת התורה שהתפלל לה': "הֲנֵה אֲנִי נֹצֵב עַל עֵין הַמַּיִם וּבָנוֹת אֲנִישֵׁי הָעִיר יֵצְאוּ לְשָׂאֵב מַיִם" - משמעות הדבר שביקש מהקב"ה שיפקח את עיניו ויצליח למצוא את רבקה בינות לכל נערות העיר היוצאות לשאוב. ואילו בסיפורו תיאר להם אחרת את תפילתו: "הֲנֵה אֲנִי נֹצֵב עַל עֵין הַמַּיִם וְהִנֵּה הָעֵלְמָה יֵצְאָה לְשָׂאֵב וְאִמְרָתִי אֵלֶיהָ הִשְׁקִינִי נָא מֵעַתָּה מִיָּמַי מִכֶּדָּה". וההבדל ברור - בעוד בתחילה התפלל שיקרה נס ויצליח למצוא את האשה המיועדת מבין כל בנות העיר, בסיפורו אמר שהתפלל שתהיה הנערה היחידה שיוצאת מהעיר לכיוון העין - זו תהיה הנערה המיועדת ליצחק.

וכן במה שנאמר על הפסוק 'וַתֵּרֶד הָעֵינָה וַתִּמְלֹא כֶּדָּה', ודייקו חז"ל ממה שלא נאמר 'ותשאב' - שנעשה נס ועלו המים לקראתה. פרט זה השמיט אליעזר בסיפורו, ותחת זאת אמר: "וַתֵּרֶד הָעֵינָה וַתִּשָּׂאֵב". ונצטרך להבין מדוע שינה מהאמת והעלים להם את הנס שאירע לה.

בין כך ובין כך עולה מהדברים שבתארו להם את המעשה ביקש אליעזר למעט מערך הנס שנעשה לו. ועניין זה תמוה מאוד לכל המתבונן, שהרי כל מטרת סיפורו הייתה להראות להם כיצד סיבכו משמים את הדבר, ומדוע כאשר דיבר עמם הסתיר הניסים שנעשו לו - אדרבא, היה צריך להראותם בברור כיצד מה' יצא הדבר.

שינוי מהותי נוסף הוא מה שתחילה נכתב בדבר הסימן שקבע: "וְהִנֵּה הִנָּעַר אֲשֶׁר אָמַר אֵלֶיהָ הִטִּי נָא כֶּדָּה וְאִשְׁתָּה וְאִמְרָה שְׂתֵה וְגַם גְּמִלָּה אֲשָׁקָה", משמע שאותה הנערה תטה אליו ותשקהו, כפי שאכן התקיים במציאות: "וַתִּמְהַר וַתֵּרֶד כֶּדָּה עַל יָדָהּ וַתִּשְׁקָהוּ". ואילו כאשר דיבר עמם - סיפר שהסימן היה שאותה המיועדת רק תניח לו לשותות מכדה - "וְהִנֵּה הָעֵלְמָה יֵצְאָה לְשָׂאֵב וְאִמְרָתִי אֵלֶיהָ הִשְׁקִינִי נָא מֵעַתָּה מִיָּמַי מִכֶּדָּה", ולדבריו כך גם אירע: "וַתִּמְהַר וַתֵּרֶד כֶּדָּה מֵעֵלֶיהָ וַתִּשְׁקָהוּ שְׂתֵה", ולא מוזכר כלל כמקודם שהורידה כדה על ידה והשקותו. מכאן אנו למדים שביקש למעט בתיאור מעשה חסדה של רבקה.

השינוי השלישי מתבטא במה שהתורה בכתבה את מעשי אליעזר מתארת שעשה הכול למען אברהם ויצחק, בדברו עימם נראה שהכול עשה לצורך עצמו ומילוי שבועתו לאדונו. ויש לדבר זה ביטוי בכמה מקומות בפרשה זו, כמו מה שנכתב בתפילתו: "וַיֹּאמֶר יְיָ אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ אֲבֹתֵינוּ הִקְרָה נָא לִפְנֵי הַיּוֹם וְנַעֲשֶׂה חֶסֶד עִם אֲדֹנֵי אֲבֹתֵינוּ", ומשמע שכל כולו לא בא אלא לעשות רצון משלחיו. אבל בסיפורו הוא מתאר שתפילתו הייתה אחרת: "וְאֲבֹתֵינוּ הַיּוֹם אֵל הָעֵין וְאִמְרָה יְיָ אֱלֹהֵי אֲדֹנֵי אֲבֹתֵינוּ אִם יִשָּׂה נָא מִצְלִיחַ דְּרָפִי אֲשֶׁר אֲנִי הֵלֶךְ עֲלֶיהָ".

והעולה על כולנה מה שבסוף דבריו אמר להם בשוויון נפש כביכול: "וְעַתָּה אִם יִשְׁכַּם עֲשִׂים חֶסֶד וְאִמְרָה אֵת אֲדֹנֵי הַגִּידוּ לִי, וְאִם לֹא הַגִּידוּ לִי וְאִפְנֶה עַל יָמִינִי אוֹ עַל שְׂמָאלִי". וכל הרואה עומד ותמה - כיצד לא נמלטה מפיו זעקה גדולה - וכי אינכם רואים את יד ה' בדבר, תנו לי את רבקה ושלחוני לדרכי. תחת כל זאת ביקש מהם שיעשו עמו בתורת חסד, אם יש את נפשם לתת לו את רבקה, ואף הניח הדבר לבחירתם ושיקול דעתם.

כאשר נתבונן במעשי האבות נמצא שחלוקה הייתה הנהגת ה' עם אברהם מהנהגתו עם יצחק. בעוד אברהם זכה שנעשו עמו ניסים שלא בדרך הטבע, יצחק אבינו לעומתו אמנם היה ה' עמו והצליח מעשי ידיו, אבל הנהגת ה' עליו הייתה בריבוי ברכה והצלחה בתוך גדרי הטבע.

והדבר נובע מהעבודה המיוחדת לכל אחד מהם - אברהם אבינו גילה ופרסם את מציאות השם בעולם ועל כן נגלתה עליו יד ההשגחה במלוא תפארתה, ואילו יצחק שבא אחריו, תפקידו היה המשיך וגילה את הנהגת ה' גם בתוך דרך העולם, ועל כן ברכתו היה שגדל ויפרוץ והצליח בכל דרכיו.

וביטוי לדבר זה אנו מוצאים במה שלימדונו חז"ל שתפילות אבות תיקנום - אברהם תיקן שחרית ויצחק תיקן מנחה. תפלת שחרית הוא אופן של עבודה כאשר קם האדם ורואה את העולם המופלא אשר לפניו, ומיד מתעורר להודות ולשבח לבוראו על הדבר הגדול הזה, ועל כן היא כנגד עבודתו של אברהם שהכיר וגילה את הבורא לכל בני העולם.

אבל תפילת המנחה נתקנה כאשר ינטו צללי ערב לאחר שיצא האדם לפועלו ועמלו במשך היום כולו, אזי קם האדם ומכיר בכך שכל הצלחתו - מה' היא, ומודה ומשבח למי שנתן לו כוח לעשות חיל. וזוהי בחינת עבודתו של יצחק - אשר גילה את יד ה' העומדת מאחורי ההצלחה במקרי העולם.

ואם כן נבין - שכאשר מגיעה העת למצוא את זיווגו של יצחק, הדבר מתרחש על ידי צירוף מקרים בדרך הטבע, שאינו בא אלא על ידי על ידי התפילה והאמונה בקב"ה המנווט את כל המקרים. ועל כן התורה מתארת לנו כיצד הגיע העבד לחרון לפנות ערב - בזמן עבודתו המיוחדת של יצחק, ועמד לבקש ולהתחנן מה' שיצליח דרכו אשר הוא הולך עליה.

והנה אברהם אבינו לא מצינו בשום מקום שהתפלל כדי שיושע, אלא תמיד האמין בה' עד שנגלה עליו. כאן היא הפעם הראשונה בתורה שמוזכר מי שמתפלל שיצליח ה' מעשיו, מפני שזו הייתה מהות הנהגת ה' עם יצחק - רק לאחר תפילתו והשתדלותו הצליח ה' פועלו ומעשי ידיו.

לא לחינם נבחר למטרה זו עבדו נאמן ביתו של אברהם המושל בכל נכסיו. דווקא מי אשר עיקר עיסוקו הוא בנכסיו והצלחתו החמרית של אברהם, הוא אשר נשלח לשליחות המיוחדת - לידע ולהודיע שה' הוא שמצוי מאחורי כל מקרי העולם, ובכך לסלול את הדרך לעבודתו של יצחק אבינו - לגלות את השגחת ה' העומדת מאחורי הניסים הנסתרים.

שליחותו של העבד מגיעה לשיאה כאשר הוא נכנס לתוך המקום הרחוק ביותר מביתו של אברהם. אמנם לבן פינה את הבית מכל העבודה הזרה שהיה מלא בה, אך הרבה אמונה עדיין לא הייתה שם. בכוונת מכוון מתאר להם העבד את השתלשלות המקרים כבדרכו של עולם, ומשמיט מהסיפור את כל הניסים שנעשו לו, ואף נזהר בלשונו שלא לגלות להם את כל הסימנים השמימיים שזכה לראות בדרכו. בסיום דבריו הוא נותן את הדבר לבחירתם המוחלטת, שהרי זו הייתה כל מטרת השליחות - שיבינו מעצמם ויראו את יד ה' מאחורי המקרים.

שאלת המבחן תלויה ועומדת בחלל ביתם של לבן ובתואל - האם ישכילו לראות בעצמם את יד ההשגחה, האמנם הצליח א-לי עזר עבד אברהם להוכיח להם שיש מי שמנווט את כל הקורה, גם כאשר הכול נראה כדרך הטבע?

ואז הגיע הרגע, ומלאך רע עונה בעל כורחו אמן. ויענו לבן ובתואל ויאמרו - מה' יצא הדבר. אך יצא הדבר מפייהם לפני העבד אורו - ויקוד וישתחוה לה' אלוקי אדונו, על שהצליח דרכו - להבליח את אור האמונה למקום חשוך וקודר כמו חרן. בכך בעצם נסללה הדרך לכל עבודתו של יצחק - להביא את בני העולם להכיר ביד ה' המנהיגה ומנווטת את כל המתרחש תחת השמש.

בכך גם נוכל להבין גם את פתיחת הפרשה. לאחר שמצווה אברהם את אליעזר בדבר שליחותו, שואל אותו העבד - "אולי לא תאבה האשה ללכת אחרי אל הארץ הזאת, וההשב אשיב את בנה אל הארץ אשר יצאת משם". ולפי דרכנו נבין שנתכוון לשאול - ומה אם לא אשלים שליחותי, ולא אצליח להביא לפנייהם את אור האמונה שחידשת בעולם, האם אשיב את יצחק למקום מולדתך, להתחיל את כל המסלול מתחילה - ולגלות מחדש את שם ה' בעולם. ועל כך מזהירו אברהם שלא לעשות זאת באמרו - "?? אלהי השמים אשר לקחני מבית אבי ומארץ מולדתי ואשר דבר לי ואשר נשבע לי לאמר לזרעה אתך את הארץ הזאת, הוא ישלח מלאכו לפניך ולקחת אשה לבני משם". הוי אומר - עבודתי כבר הושלמה וכבר נתגדל ונתפרסם שם ה' בקרב ברואיו, ומכאן ואילך העולם ממתין ומצפה לעבודתו המיוחדת של יצחק.

הוא אשר דיברנו - יפה שיחתו של עבדי אבות יותר מתורתן של בני. יש כאן תרתי לרבנות - שיחתו הקלה של עבדי האבות כוחה יפה יותר מדברי תורתן של הבנים. בלימוד התורה אנו עוסקים בלימוד פרטי הדינים אשר נועדו לבנות את קומתו השלמה של עובד האלוקים, אך במעשי האבות יש כדי ללמדנו על כל צורת עבודת היהודי ועמידתו מול הקב"ה, כאשר אמר הכתוב (ישעיהו נא, א-ו): "שמעו אלי רדפי צדק מבקשי ?? הפיטו אל צור חצבתם ואל מקבת בור גפרתם, הפיטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם כי אחד קראתיו ואברהם וארפהו... שאו לשמים עיניכם והפיטו אל הארץ מתחת כי שמים כעשן נמלחו והארץ כנגד תכלה וישביה כמו כן ימותו וישועתי לעולם תהיה וצדקתי לא תחת".

להערות והארות ולקבלת הגיליון ניתן לשלוח הודעה לכתובת: levleovin@gmail.com